

PROJEKT IMPLETUM

Uvajanje novih izobraževalnih programov na področju višjega strokovnega izobraževanja v obdobju 2008–11

IZHODIŠČA ZA PRIPRAVO VIŠJEŠOLSKIH UČBENIKOV

Izhodišča za pripravo višješolskih učbenikov je sprejela delovna skupina za pripravo višješolskih učbenikov na seji 16. 1. 2009 in veljajo od objave na spletni strani Zavoda IRC v tematskem sklopu projekta IMPLETUM (www.zavod-irc.si/sl/impletum/).

Projekt IMPLETUM obsega tudi sofinanciranje priprave višješolskih učbenikov. V sofinanciranje se znotraj projekta IMPLETUM vključuje učbenik, ki ga skupaj z ustrežno dokumentacijo posreduje višja strokovna šola. Predloženi učbeniki in dokumentacija se ne vračajo.

I. RECENZIRANJE, LEKTORIRANJE TER PRESOJA UČBENIKOV

Gradiva za učbenike morajo biti lektorirana ter recenzirana s strokovnega in didaktičnega vidika. Za lektoriranje in strokovno recenzijo učbenika poskrbi posamezna šola.

Strokovna *recenzija* gradiva naj bi se osredotočila zlasti na naslednja izhodišča:

- izhodišče 2 (zagotavljanje celovitega pregleda nad predmetom ali vsebinskim področjem),
- izhodišče 3 (skladnost vsebine učbenika z izobraževalnimi cilji – to je skladnost s katalogi znanja),
- izhodišče 4 (učbenik ne prenese podrobnosti),
- izhodišče 7 (metodično-didaktična ustreznost).

Lektor/-ica nosi odgovornost za jezikovno ustreznost učbenika.

Presoja učbenikov v projektu IMPLETUM pa obsega oceno upoštevanja:

- izhodišča 1 (enotnost tehničnih standardov),
- izhodišča 5 (prepletanje deduktivnega pristopa z induktivnim),
- izhodišča 6 (motivacijska funkcija učbenika za uspešen študij),
- izhodišča 9 (razvijanje generičnih kompetenc ob predmetno strokovnih),
- izhodišča 10 (interaktivnost učbenika),
- izhodišča 11 (navajanje na samostojno preverjanje znanja).

Presojajo sestavljajo tudi ugotovitve o tem, ali je bila opravljena strokovna oz. didaktična recenzija in lektura ter globalna ocena primernosti vsebine učbenika vključno z oceno obsega.

II. IZHODIŠČA ZA PRIPRAVO VIŠJEŠOLSKIH UČBENIKOV

Izhodišče 1: Enotni tehnični standardi.

Višješolski učbeniki naj bi bili oblikovno standardizirani, pripravljene v skladu z ustreznimi standardi za pridobitev kataloškega zapisa, UDK-klasifikacije oz. oznake ISBN, ki jo dobijo izdaje v knjižni obliki, ter oblikovani v skladu z Navodili organa upravljanja o informiranju in obveščanju javnosti o kohezijskem in strukturnih skladih v programskem obdobju 2007–2013.

Tehnični standardi so konkretizirani v dokumentu *Enotni tehnični standardi*. Dokument je objavljen na spletni strani Zavoda IRC v sklopu projekta IMPLETUM.

Izhodišče 2: Učbenik zagotavlja študentu/-ki celovit pregled nad predmetom ali vsebinskim področjem.

Poenostavljeno rečeno, učbenik naj predstavlja študentu pregled nad celotnim znanjem, kompetencami, veščinami, ki naj bi jih dosegel pri predmetu. Učbenik naj bi bil vodilno gradivo, ki študentu omogoča uspešno pripravo na opravljanje obveznosti pri določenem predmetu, ne pa edini vir. Študenta naj bi vzpodbujal in navajal na uporabo drugih virov, iskanje dodatnih informacij in pojasnitev študijskega gradiva. Avtor učbenika naj bi v učbenik vgradil konkretne spodbude za iskanje dodatnega »znanja« iz drugih virov, posebej še z navajanjem povezav (linkov) za aplikacijo znanja na konkretnih poklicnih področjih ter za prikaz praktične uporabe konkretnega znanja. Zlasti naj bi pri tem študenta navajal na uporabo virov s pomočjo IKT, posebej še virov, podatkov, ilustracij, ki se pogosto in hitro spreminjajo (predpisi, standardi, primeri ...).

Izhodišče 3: Izbor vsebine naj sledi izobraževalnim ciljem, ne pa sistemiki discipline.

Temeljno merilo izbora vsebine višješolskega učbenika je učni načrt oziroma katalog znanja za določen predmet ali vsebinsko področje. Čeprav so predmeti v višješolskem študiju poimenovani po disciplinah (mehanika, matematika, tehnologija, statistika ...), namen učbenika *ni sistematično predstavljanje celotne discipline*, temveč vsebino učbenika avtor/-ica izbira glede na pomen za doseganje informativnih in formativnih ciljev ter za uporabo znanja. To pomeni, da so določeni vsebinski sklopi posamezne discipline v učbeniku obdelani zelo okvirno ali pa celo niso obdelani, če niso pomembni za doseganje ciljev ustreznih kurikularnih dokumentov, kot so izobraževalni programi, učni načrti, katalogi znanja. Učbenik lahko z ustreznimi poudarki študenta opozarja na morebitne takšne vsebinske vrzeli ter ga usmerja na druge vire.

Izhodišče 4: Besedilo učbenika praviloma ne prenese podrobnosti in vsebin, ki se hitro spreminjajo.

Učbenik praviloma predstavlja najpomembnejša dejstva, načela in pravila, zakonitosti ter metode, postopke in orodja.

Učbenik naj z ustreznimi referencami navaja na uporabo dodatnih virov, zlasti elektronskih.

Rezultat upoštevanja 3. in 4. izhodišča naj bi bili krajši učbeniki ter navajanje študenta na uporabo dodatnih virov. Priporočilo: učbenik naj obsega največ eno avtorsko polo

(strokovno predmetnega besedila) na eno kreditno točko po ECTS (po predmetniku za posamezni predmet).

Izhodišče 5: Ne uporabljati enostransko deduktivnega pristopa, temveč ga dopolnjevati z induktivnim, oziroma celo izhajati iz induktivnega pristopa.

Najpogostejša slabost učbenika z vidika študenta je deduktivni pristop, ki je hkrati najlažji za avtorja. Deduktivni pristop ilustriramo s tem, da učbenik ostaja zgolj na predstavljanju znanstvenih diskurzov, zapisov definicij, zakonov in podatkov, ki jih razlaga in komentira s klasičnimi znanstvenimi interpretacijami.

DEDUKTIVNI PRISTOP ima sicer svoje **PREDNOSTI**. Omogoča sistematično. V obstoječih višješolskih učbenikih prevladuje in je izpeljan do visoke stopnje kakovosti. Z ilustracijami, grafikoni, slikami, tabelami in drugimi netekstualnimi oblikami se abstraktni značaj tega pristopa sicer nekoliko mehča, pa vendar ne doseže prave osmislitve znanja.

SLABOSTI: Kljub tem komentarjem ostaja učbenik zgolj na teoretski ravni in se zato giblje na bolj ali manj abstraktni ravni, ne da bi pojasnil smiselnost znanja za uporabo v konkretnih primerih iz poklicne prakse. Slabost se pogosto kaže v tem, da učbeniki bolj ali manj dobesedno povzemajo različna strokovna gradiva. Najslabši zgledi so deli učbenika, ki predstavljajo vsebino v obliki alinej, saj s tem študenta silijo k učenju na pamet in ne razvijajo potrebne kritične refleksije.

INDUKTIVNI PRISTOP predstavlja teoretske diskurze, zapise, definicije, zakone, podatke, **osmišljene skozi njihovo rabo na posameznem strokovnem oz. poklicnem ali celo delovnem področju**. Pristop terja od avtorja, da splošne strokovne zakonitosti pojasnjuje s premišljeno izbranimi poklicnimi ali strokovnimi praksami. Izhodišče predstavitve znanstvene resnice je v tem primeru konkretna praksa, ki pa lahko opravlja to funkcijo le, če je res teoretsko relevantna, kar pomeni, da je uspešna praksa zgled aplikacije teorije. Induktivni **pristop torej izhaja iz teoretsko relevantnega realnega poklicnega (življenjskega) problema** in iz njega izpelje rešitev, ob kateri pojasni teoretsko ozadje.

Kratko rečeno gre za obrat: Deduktivni pristop prehaja od splošnega znanja k posameznim primerom. Induktivni pa obratno izhaja iz posameznih primerov ter problemov konkretnih poklicnih praks in v njihovo reševanje umešča pojasnjevanje (usvajanje) splošnih teoretskih principov.

OSMISLITEV ZNANJA (ISKANJE POMENOV) je moderen cilj študija, pomeni pa zmožnost postavljanja znanja v določen diskurz (prakse, časa, družbe, interesov ...).

INDUKTIVNI PRISTOP je v dosedanjih učbenikih zelo redek, kako ga krepiti v prihodnje? Kako pisati učbenik? Opisi učnih vsebin ne stojijo sami zase, temveč se posredujejo:

- z uporabo v konkretnih oz. prevladujočih poklicnih praksah;
- s primeri, problemi oziroma zgledi iz poklicnih praks, v katerih se na tipičen način kažejo določeni zakoni, teoremi, norme, standardi ...;
- z navajanjem na uporabo dodatnih virov – posebej z uporabo IKT;
- z opisi raziskav, programov ali projektov, študij dobrih primerov, značilnih dogodkov (lahko tudi z navajanjem na rabo drugih virov, zlasti IKT), vse to nadomesti suhoparne interpretacije;
- z izjavami znanih ljudi, ki se navezujejo na snov (v uvodu ali pred naslovom);
- z uporabo slik, fotografij, skic, diagramov ..., naslovljenih z jasnim vsebinskim sporočilom in motivacijo;
- z uporabo številčnih prikazov ali ugotovitev iz aktualnih znanstvenih raziskav;

- z namigi za igre vlog, za sodelovanje v timu – skupno reševanje nalog;
- z »zgodbami«, »virtualnimi situacijami«;
- z motivacijskimi spodbudami, ki terjajo od študenta lastni razmislek.

SKLEP: induktivni pristop terja drugačno zasnovano učbenika. Izhajati mora iz praktičnih primerov ter upajati v študij teorij v obsegu, ki ga narekujejo cilji študijskega programa, modula ali predmeta.

Izhodišče 6: Doseči večjo motiviranost za uspešen študij.

Induktivni pristop k pisanju učbenika ter uporaba različnih nebesednih ilustracij, komentarjev in pojasnil že sami po sebi spodbujajo večjo preglednost in motiviranost študija. Analize tujih učbenikov kažejo na to, da je mogoče z dvema majhnima dopolniloma pri vsakem poglavju – z *UVODOM* in *POVZETKOM* – v učbeniku krepiti poleg preglednosti vsebine učbenika prav motiviranost za samostojni študij.

Vsako poglavje sestavljajo trije vsebinski sklopi:

- uvod,
- osrednji del, ki predstavlja in opisuje vsebino poglavja, ter
- povzetek.

Zlasti uvod in povzetek morata spodbujati motivacijo za študij in osmišljevati znanje, ki bo predstavljeno.

UVOD v poglavje naj bi opravljal ključen korak v induktivno zasnovano poglavja. Uvod in povzetek poglavja naj bi:

- predstavila smiselnost usvajanja tega znanja z vidika praktične rabe in doseganja potrebnega znanja za nadaljnji študij teorije,
- kratko predstavila cilje in temeljno znanje ter nove pojme, ki jih posreduje osrednji del poglavja,
- predstavila vsebinsko strukturo (zgradbo) poglavja,
- opozarjala na uporabo metod, postopkov in drugih znanstvenih sredstev za razumevanje in reševanje problemov,
- opozarjala na zahtevnejše vsebine ali pojme, ki jih je treba posebej dobro poznati in utrditi,
- izpostavljala pomembnejše vsebine in študenta seznanjala tudi s temami, ki iz poglavja sledijo za izpitna vprašanja in naloge.

V OSREDNJEM DELU vsakega poglavja, ki opisuje njegovo vsebino, mora biti tekst razumljiv in vsebina naj se postopoma osredotoči na glavne cilje.

Potrebno se je izogibati preobilju informacij, predvsem pa predstavljanju vsebin v oblikah, ki spodbujajo učenje na pamet, posebej še z naštevanjem v obliki alinej brez komentarjev in izpeljav.

Vsebina in opisi teorij naj se naslanjajo na poklicne prakse (npr. prisotni spletni linki, ki navajajo primere iz poklicne prakse). Vsaka pomembnejša vsebina naj bo po možnosti pojasnjena z ustrezno slikovno, grafično ali drugo podporo, iz katere bo neposredno vidna pojasnitev teorije, zakona, norme itd. Grafična podpora naj »pokriva« bistvene poudarke v obravnavi in naj bo primerne kakovosti oz. velikostno sorazmerna s kompleksnostjo prikaza.

Opis vsebine naj se navezuje tudi na morebitne vaje in naloge v ustreznih zbirkah.

POVZETEK poglavja naj opozarja zlasti na zahtevnejše in pomembnejše vsebine, povzame definicije temeljnih pojmov, usmerja na povezave s prejšnjimi, zlasti pa

naslednjimi poglavji. Sestavni del povzetka naj bodo tudi vprašanja, naloge in druge oblike za samostojno preverjanje znanja z različnimi oblikami, načini in stopnjami zahtevnosti, kot je razčlenjeno v **izhodišču 11**.

Primeren naj bo tudi obseg uvoda in povzetka, izogibati pa se je treba ponavljanju in gostobesednosti, kar demotivira študenta.

Izhodišče 7: Višješolski učbeniki morajo biti metodično-didaktično ustrezni.

Učbenik mora upoštevati vsa didaktična načela, posebej pa načelo postopnosti, sistematičnosti, nazornosti, uporabnosti znanja, aktivnosti in možnost individualizacije.

Pri opisu vsebine načelo postopnosti terja prehajanje od lažjega k težjemu in navezovanje novega znanja na že poznano.

Sistematičnost terja od avtorja učbenika razporejanje snovi v ustreznem zaporedju, z ustrežno korelacijo med poglavji, ki študenta opozarja na prepletenost vsebin in ga usmerja na uporabo določenega znanja v različnih kontekstih (npr. to znanje boste potrebovali še tam in tam ...).

Načelo nazornosti je izpeljano v induktivnem pristopu s tem, da opisi izhajajo iz primerov in pojasnjujejo uporabo znanja. Pomembna oblika uveljavljanja načela je, da učbenik namesto navajanja podrobnosti med besedilom uporablja grafična, slikovna, tabelarična gradiva in druge podobne vizualizacije. Med modernimi oblikami nazornih predstavitev so zlasti možnosti, ki jih nudi elektronska vizualizacija, kot so na primer: računalniške animacije in simulacije, virtualni učinki, spletne povezave, zato naj besedilo usmerja študenta na uporabo ustreznih e-virov. Če so morda informacije na teh povezavah nezanesljive ali kratkotrajne, je potrebno ustvariti primerno bazo informacij tudi na šolskem strežniku.

Individualizacijo dosega učbenik z različnimi opornimi sredstvi, s katerimi navaja študenta na samostojni študij, na iskanje različnih dograditev vsebine, postavljanje vprašanj, iskanje primerov, kritično vrednotenje in podobno.

Vsebina naj bo v učbeniku predstavljena z različnimi predstavitvenimi sredstvi in tehnikami, primernimi za različne psihološke tipe. Tipu »berem« največ pomeni jasno besedilo, tipu »vidim« več pomenijo vizualne predstavitve, kot so slike, fotografije, skice, tabele, grafi, tipu »naredim« pa naloge za aktivno samostojno reševanje problemov. To so **ključna predstavitvena sredstva**, ki naj bi se v učbenikih med seboj dopolnjevala.

Izhodišče 8: Višješolski učbeniki morajo biti jezikovno pravilni in ustrezni.

Izhodišče 9: Učbenik naj bi spodbujal tudi k razvijanju generičnih kompetenc, ne le strokovno specifičnih.

Splošne oz. generične kompetence (v prilogi) študentom omogočajo pridobiti »splošna orodja« za uporabo poklicnega oziroma strokovnega znanja, zato jih mora razvijati študij pri vsakem predmetu. Razvijanje splošnih ali generičnih kompetenc je integrirano v pridobivanje strokovnega znanja in razvijanje poklicno ali predmetno specifičnih kompetenc. Interaktivno zasnovan učbenik mora od študenta terjati, da ob študiju vsebine rešuje probleme na načine, ki omogočajo razvijanje splošnih in generičnih kompetenc.

Izhodišče 10: Interaktivnost kot temelj kakovostnega učbenika.

Interaktivnost je temeljni cilj sodobnega učbenika. Kratka razlaga načela pove, da študent ne sme biti le pasiven uporabnik informacij učbenika. Učbenik mora z različnimi sredstvi motivirati za aktivno komunikacijo z vsebino in predstavitvami.

Odlika sodobnega učbenika, zlasti višješolskega, ni posredovanje, ponavljanje ali povzemanje zapisanih »resnic« iz mnogih drugih virov, temveč uvajanje v samostojni študij in pomoč pri tem. Bolj kot prepisovanje vsebine drugih virov je pomembno zastavljanje relevantnih vprašanj za lastni razmislek in študij drugih virov. Včasih je bolje postaviti vprašanje, kot pa ponuditi prepisan odgovor.

Sredstva, s katerimi učbenik spodbuja študenta h komunikaciji z učbenikom, so:

- različni oporni sistemi, ki spodbujajo študenta ali pričakujejo njegov odziv,
- različne oblike preverjanja znanja.

Oporni sistemi za komunikacijo z učbenikom:

- vodenje v nastajanju lastnih zapiskov, različnih miselnih vzorcev in drugih pomagal, ki študentu omogočajo kakovosten študij in osmislitev znanja;
- spodbujanje h kritičnemu razmisleku ob posameznih vsebinah (okviri z besedilom za razmislek, z vprašanjem, navedbo zanimivosti, posebnosti iz prakse iz določene teme);
- uveljavljanje prakse, da predavanje, seminar, vaja temelji na predhodnem študiju določenega poglavja iz učbenika;
- navajanje študenta na zapisovanje lastnih vprašanj in vprašanj za razpravo v študijski skupini;
- navajanje na uporabo IKT-orodij za reševanje različnih vsebinskih študijskih problemov (uporaba spletnih animacij, simulacij ...);
- soočanje študenta z neznanim – navajati študente, da sami sestavijo, poiščejo oz. si izmislijo kakšen (nov) primer, ki bi se ga dalo povezati z določenim teoretičnim znanjem. Cilj je iskanje in prepoznavanje problemov, ki so študentom bolj poznani oz. so jim blizu.

Izhodišče 11: Učbenik naj navaja na samostojno preverjanje znanja.

Vsak dober učbenik študentu omogoča ponavljanje ter preverjanje, ali je vsebino razumel in jo usvojil. Običajno so temu namenjena vprašanja ob koncu poglavij. Pri tem v obstoječih učbenikih ugotavljamo mnogo šibkih točk, med katerimi izstopa dejstvo, da avtorji z vprašanji študenta navajajo zgolj na obnavljanje zapisanega. Najslabši primer tega je, ko se na koncu poglavja pojavljajo vprašanja (zelo redko tudi konkretne naloge, še redkeje pa problemi), v katerih se od študenta terja, da obnavlja odstavek za odstavkom.

Zato naj bi avtorji bistveno spremenili pristop k temu. Preverjanje razumevanja naj bi bilo sprotno, torej vključeno **kar med predstavljanje** vsebine v ustrezni **obliki** z vprašanji, še raje pa z nalogami, problemi. Avtor učbenika naj bi se pri postavljanju vprašanj, nalog, problemov ... izogibal zgolj obnavljanju ali ponavljanju zapisanega, temveč bi upošteval vsaj dvoje:

- taksonomske stopnje, na katerih naj bi študent obvladal informativne cilje, ter
- doseganje formativnih ciljev oziroma razvijanje kompetenc.

1. Vprašanja, naloge, problemi na različnih taksonomskih stopnjah (**poznavanje, uporaba, kreativnost**) naj bi se postavljala na podlagi naslednjih opisnikov:

1. STOPNJA (**reprodukcija**) – Opisniki: navedi, opiši, naštej, poimenuj, opredeli, poveži, definiraj ...
 2. STOPNJA (**razumevanje**) – Opisniki: razloži, pojasni, utemelji, ilustriraj, navedi primer, razlikuj, klasificiraj, primerjaj tip vprašanja: Zakaj ...?
 3. STOPNJA (**poznavanje rabe**) – preverjanje znanja v rabi, virtualna raba v dani in novi situaciji, razlaga na novem primeru, utemeljitev na novem primeru. – Opisniki: izpelji postopek, preizkusi, zamisli si rešitev, določi postopek, izračunaj nekaj, konkretiziraj izjavo s primerom, uporabi navodilo (reši problem).
 4. STOPNJA (**analiza**) – Opisniki: opiši detajl, analiziraj, razčleni, poišči ključne elemente, ugotovi bistvene značilnosti, primerjaj, ugotovi podobnosti in razlike, razlikuj, ugotovi napake.
 5. STOPNJA (**sinteza**) – Opisniki: kombiniraj, preoblikuj, popravi napake, izboljšaj, dokaži, utemelji, zavrne, smiselno uredi podatke.
 6. STOPNJA (**kreacija**) – Opisniki: zamisli si, ustvari, napovej ali oceni vrednost, načrtuj, zasnuj, izmisli si, izdelaj, oblikuj, iznajdi, predlagaj izboljšave.
 7. STOPNJA (**ovrednotenje, evalvacija**) – določanje prednosti, izzivov, slabosti, nevarnosti (SWOT-analiza) – Opisniki: Oceni, ovrednoti (npr. pomen, vrednost ...), presodi, odloči, kritično osvetli, kritiziraj, problematiziraj, sooči, razvrsti po pomembnosti.
2. Doseganje formativnih ciljev oziroma kompetenc pa naj bi študent preverjal zlasti z napotili na vaje in samostojno rabo ustreznih postopkov, metod, orodij, standardov, norm ter z namigi za iskanje lastnih primerov, rešitev, uporabo različnih komunikacijskih sredstev (zlasti IKT).
3. Uporabljali naj bi različne tipe nalog, kot so:
- preverjanje znanja v rabi oziroma v kontekstu,
 - osmišljevanje podatkov (serij), problemov in situacij,
 - načrtovanje uporabe metod, postopkov in orodij,
 - reševanje problemov,
 - iskanje vzrokov in vrednotenje posledic,
 - študije primerov,
 - oblikovanje alternativnih opcij in iskanje poslovnih priložnosti za odločanje,
 - grafično predstavljanje tematike,
 - navajanje na razvijanje ključnih kompetenc,
 - ugotavljanje in vrednotenje določenih rešitev (tako z vidika strokovnih doktrin, teorije kot tudi socialnih in etičnih dimenzij).

PRILOGA k izhodišču 9: SPLOŠNE ALI GENERIČNE KOMPETENCE

Poleg poklicno in predmetno specifičnih kompetenc mora študij razvijati tudi splošne ali generične kompetence, ki omogočajo pridobitev »splošnih orodij« za uporabo poklicnega oziroma strokovnega znanja.

Kot splošne ali generične kompetence se označujejo področja kompetenc z naslednjimi značilnostmi:

- Definirajo se z izrazi, s katerimi se običajno definira splošno znanje, skupno različnim ali celo vsem poklicem. Označuje jih visoka stopnja transfera, uporabnost v poklicnih in vsakdanjih življenjskih situacijah. Razvil naj bi jih vsak človek; zato naj jih vsebuje vsako izobraževanje **pri izvedbi vsakega predmeta**.
- Predstavljajo jih temeljno znanje, veščine in spretnosti, ki obsegajo **tri kategorije**:

- A) obvladanje različnih medijev, sredstev in orodij, sposobnost prilagajanja situaciji, toda tudi kreativnost, odgovornost, obvladovanje protislovnih situacij in okolij;
 - B) razvoj prosocialnih in komunikacijskih sposobnosti, poseben poudarek na interkulturni komunikaciji in povezovanju v svetovne mreže;
 - C) osebnostna in etična dimenzija, ki se kaže v razvijanju sposobnosti za avtonomnost odločanja, odgovorno ravnanje; podlaga za doseganje te orientacije so vrednote z najvišjo stopnjo konsenza (trajnostni razvoj, varovanje okolja, interkulturna toleranca in komunikacija, pravična skupnost, solidarnost, pravna država).
- Osrednja zahteva je, da kompetence razvijamo kot sposobnost reflektivnega in kritičnega odzivanja (mišljenja in delovanja) posameznika na splošne življenjske in poklicne situacije, torej je poudarek na preseganju rutine v ravnanju ter vzpostavljanju pomenov in razvijanju interpretacij v pridobivanju znanja.

Konceptualizacija in določanje kompetenc se skušata odmakniti od tradicionalnega določanja vzgojnih in izobraževalnih ciljev s tem, da ne iščeta nekih idealnih opredelitev in niso pomembne neke splošno zaželenosti lastnosti posameznika, temveč je pristop izrazito funkcionalen. Kompetence se opredeljuje s presojo pomena znanja, spretnosti in veščin, navad ter stališč in prepričanj, ki so pomembni **za učinkovito delovanje posameznika in družbe**. Pomembno je torej to, kar posameznika naredi uspešnega in učinkovitega v vsakdanjem življenju, v poklicu, ga pripravi na učinkovito sodelovanje v različnih skupinah ter usposobi za odzivanje na izzive razvoja.

KOMPETENCE KATEGORIJE A: INTERAKTIVNA UPORABA ORODIJ IN MEDIJEV

1. Znanje jezikov, poznavanje informacijskih sredstev, obvladovanje računalnika.
2. Spodbujanje povezovanja s svetovnimi mrežami znanja, informacijska pismenost, obvladovanje softvera, programiranje.
3. Obvladanje komunikacij in povezav medijev oz. sredstev za vzpostavljanje povezav v svetovnem spletu.
4. Interaktivna uporaba jezika, simbolov in besedil.
5. Interaktivna uporaba znanja in informacij, osmišljanje znanja – »pomen znanja« (poznavanje tehnične infrastrukture in njenih socialnih, kulturnih in ideoloških kontekstov, refleksija o različnih dejavnikih, ki vplivajo na oblikovanje mnenj, prepričanj, kontekstov za interpretacijo različnih informacij ter iskanje opcij za sprejemanje odločitev). Interaktivna uporaba znanja in informacij obsega:
 - a) prepoznavanje in določanje dimenzije znanega ter neznanega;
 - b) identifikacijo, lokalizacijo in izbor tehničnih sredstev za pridobitev ustreznega znanja ter informacij;
 - c) sposobnost ocenjevanja kakovosti dobljenih informacij in virov, ki jih posredujejo;
 - d) interpretacijo informacij, oblikovanje pomena znanja v sklopu določenih diskurzov.
6. Sposobnost komunikacije z IKT za uporabo in obdelavo podatkov, za dostop do informacijskih virov ter obdelavo informacij.

KOMPETENCE KATEGORIJE B: SOCIALNE KOMPETENCE – INTERAKTIVNOST V HETEROGENIH SKUPINAH

Opozorjanje na družbene posledice rabe znanja v poklicnih praksah. Razumevanje pomembnosti strokovnih odločitev in opravil za socialni razvoj.

Razvijanje medčloveških odnosov za učinkovito reševanje vsakdanjih in poklicnih problemov ter razvijanje novih oblik sodelovanja ter novih socialnih povezav. Gre za

oblikovanje socialnega kapitala, ki naj posamezniku omogoči preseči vklenjenost v obstoječa socialna okolja in odvisnosti. Cilji se označujejo s pojmi, kot so: socialne kompetence, socialne sposobnosti in spretnosti, interkulturene kompetence ali *soft skills*.

Sem sodijo:

- vzpostavljanje dobrih in plodnih odnosov do drugih;
- uživetje v položaj drugega;
- spoštovanje prepričanj, verovanj drugih, njihove zgodovine, narodnosti in države.

Predpostavke za razvoj teh kompetenc so:

Empatija (postaviti se v vlogo drugega, razumeti njegov pogled in odnos do stvari, pristati na različnost mnenj in prepričanj ...)

Pomembne so kompetence:

1. Znati ravnati v družbeni raznolikosti.
2. Zavest o pomenu empatije.
3. Krepiti socialni kapital.
4. Obvladovanje konfliktnih situacij, sposobnost iskanja opcij za reševanje konfliktov.
5. Vzpostavljanje dobrih in plodnih odnosov.
6. Sodelovanje.

Kooperativnost se razvija s kompetencami, kot so:

- i. Najti opcije za krepitev socialne kohezivnosti.
- ii. Iskati kompromise med osebnimi in skupnimi cilji.
- iii. Znati predstaviti svoje zamisli in poslušati druge.
- iv. Razumevati in se vključiti v dinamiko razprav.
- v. Vzpostavljati trajnejše socialne zveze.
- vi. Obvladati sprejemljive vedenjske vzorce.
- vii. Odločati se z upoštevanjem različnih pogledov in pogojev.

Sposobnost obvladovanja in reševanja konfliktov se členi v naslednje kompetence:

- i. Sposobnost razumevanja različnih interesov, vzrokov konfliktov in argumentov različnih strani ter njihovega analiziranja z vidika različnih izhodiščnih pozicij.
- ii. Identificirati skupne točke interesov ter razlike, neskladja.
- iii. Videti probleme z različnih vidikov, se znati izvleči iz zaprtega kroga in jih na nov način predstavljati.
- iv. Znati opredeliti prioritete glede na potrebe in cilje ter se odločati tudi v pogojih, ko se je treba čemu odpovedati.

Samostojno ravnanje se razvije z naslednjimi kompetencami:

- i. Senzibilnost do okolja in soljudi.
- ii. Sposobnost prepoznavanja in igranja ustreznih družbenih vlog.
- iii. Zavedanje in refleksija lastnih vrednot.
- iv. Razumevanje lastnega delovanja v določenem socialnem kontekstu.

Sposobnost delovanja v različnih kontekstih:

- i. Ustrezno delovanje v konkretni socialni skupini.
- ii. Prepoznavanje socialnih vzorcev.
- iii. Razumevanje lastnega okolja.
- iv. Uveljavljanje pravic in odgovornosti ter varovanje pravnega okolja.
- v. Uresničevanje življenjskih načrtov in projektov.
- vi. Varovanje in spoštovanje pravnega reda, spoštovanje interesov, meja in zahtev, napisanih in nenapisanih pravil, etičnih in moralnih norm.

KOMPETENCE KATEGORIJE C: OSEBNOSTNE IN ETIČNE KOMPETENCE

Sposobnost realizacije življenjskih načrtov in osebnih projektov

- i. Orientacija na prihodnost.
- ii. Definirati projekte in opredeliti cilje.
- iii. Ovrednotiti cilje z vidika realizacije (pogojev, sredstev, časa).
- iv. Opredeliti prioritete.
- v. Zagotoviti ustrezne resurse za doseg ciljev in realizacijo projektov.
- vi. Vztrajanje pri realizaciji in sposobnost smotrne korekcije ciljev.

Sposobnost spoštovanja pravil, norm, vrednot, zakonov

Kompetenca obsega odnos posameznika do formalnih pravil, predpisov in zakonov do občutljivosti za neformalna in nenapisana pravila, zahteve ter interese drugih posameznikov in skupin. Na eni strani obsega ta kompetenca pravila samoregulacije posameznika, na drugi pa zakone, predpise in pravila ter norme skupnosti. V sklop te kompetence se uvršča:

- i. Razumevanje družbenih posledic lastnih interesov (npr.: volitve).
- ii. Poznavanje zakonov, s katerimi posameznik uveljavlja svoje pravice v družbi.
- iii. Argumente za uveljavljanje lastnih potreb in pravic.
- iv. Sposobnost iskanja legitimnih in tudi alternativnih rešitev.

Uporabljeni viri

Jurman, B. *Kako narediti dober učbenik na podlagi antropološke vzgoje*. Prosvetna knjižnica. Ljubljana: Jutro, 1999.

Krek, J. (ur.). *Učbeniki in družba znanja*. Obrazi edukacije. 1. natis. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, Center za študij edukacijskih strategij: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2005.

Marentič-Požarnik, B. Kako bolje uravnati mogočen vpliv preverjanja in ocenjevanja. *Sodobna pedagogika*, 2004, let. 55, št. 1, str. 8–22.

Medveš, Z. Bildung in competences. *Vzgoja in izobraževanje*, 2004, let. 35, št. 2, str. 7–9.

Medveš, Z. Kompetence: razmislek o razvoju koncepta splošne izobrazbe: sklepno poročilo mednarodnega posveta o splošni izobrazbi, Portorož, 16.–17. april 2004. *Vzgoja in izobraževanje*, 2004, let. 35, št. 3, str. 4–8.

Medveš, Z. Kompetence: razmislek o razvoju koncepta splošne izobrazbe. V: Slivar, B. (ur.), Turk Škraba, M. (ur.), Medveš, Z., Rutar Ilc, Z. *Zbornik prispevkov mednarodnega posveta o splošni izobrazbi, Portorož, 16.–17. april 2004*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2004.

Mihevc, B., Marentič-Požarnik, B., Kejžar, I. *Za boljšo kakovost študija: pogovori o visokošolski didaktiki*. Prispevki k visokošolski didaktiki, 2. Ljubljana: Center za pedagoško izobraževanje Filozofske fakultete: Slovensko društvo za visokošolsko didaktiko, 1998.

Organisation for Economic Co-operation and Development. *Definition and Selection of Competencies (DeSeCo)* (online). 2008. (citirano 10. 10. 2008). Dostopno na naslovu: http://www.oecd.org/document/17/0,3343,en_2649_39263238_2669073_1_1_1_1,00.html.

Štefanc, D. Učbenik z vidika didaktične teorije: značilnosti, funkcije, kakovost in problematika potrjevanja. *Sodobna pedagogika*, 2005, let. 56, št. 4, str. 172–185.

*** ** ***

Dokument so pripravili dr. Zdenko Medveš in člani/-ce delovne skupine za pripravo višješolskih učbenikov: dr. Mateja Colarič, ga. Milena Jerala, mag. Zvonka Krištof, mag. Nataša Makovec, ga. Marika Šadl in g. Franc Štravs.

Ljubljana, 16. 1. 2009

Projekt **Impletum**

Uvajanje novih izobraževalnih programov na področju višjega strokovnega izobraževanja v obdobju 2008–11
Konzorcijski partnerji:

Operacijo delno financira Evropska unija iz Evropskega socialnega sklada ter Ministrstvo RS za šolstvo in šport. Operacija se izvaja v okviru Operativnega programa razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013, razvojne prioritete Razvoj človeških virov in vseživljenjskega učenja in prednostne usmeritve Izboljšanje kakovosti in učinkovitosti sistemov izobraževanja in usposabljanja.